

Totalmagten ved arbejderklassen

Antiparlamentariske strømninger og tendenser i mellemkrigstidens socialdemokratiske ungdom

- af *Christian H. Skov*

I slutningen af 30'erne, da skyerne trak sig sammen over Europa og krigen stod for døren, var DsU en loyal ungdomsorganisation til Socialdemokratiet. En organisation, der med den senere socialdemokratiske, statsminister H. C. Hansens ord så sig selv som demokratiets yderste fortrup og indadtil betonede disciplinen i forhold til fraktionering og ideer, som pegede i andre retninger end partiets linje. På samme måde var også Socialdemokratiet ved krigens indgang det store samlende danske folkeparti, der i egen selvforståelse var folkets og demokratiets vold mod den totalitære trussel. Alligevel endte flere mere eller mindre fremtrædende socialdemokrater under krigen med at kompromittere sig selv voldsomt i forhold til nazismen. For at forstå hvorfor må man kigge på den socialdemokratiske ungdomsbevægelse, hvor der fra 20'erne og et godt stykke ind i 30'erne var stærkt socialistiske strømninger, modstand mod det liberale demokrati og endog en direkte totalitær strømning, alt sammen med udspring i socialistisk tankegods. En bevægelse, hvor socialismen frem for at være reformistisk ofte var radikal, og hvor man kunne istemme den marxistiske forfatter Otto Gelsteds ord mod det bestående:

Åh, gå væk! Vi er træt af at tro på
den forsonlige udviklings mænd.
for vi ved, at før fanden får sko på,
er det endt i det gamle igen!¹

¹ JENS OTTO KRAG: *Ung mand fra trediveerne*. København 1969, s. 56.

Christian H. Skov

Den socialistiske radikalisme var, som den konservative radikalisme og fascismen, et svar på det, som man fejlagtigt opfattede som demokratiets og det liberale samfunds fallit. Og det var ikke, skønt det oftest glemmes i dag, kun nationale kommunetære tanker, som i 30'erne kunne lede folk væk fra den brede, nationale, demokratiske konsensus, og for de unge socialister var totalitarismen ikke en pludselig opstået anfægtelse, men noget, som havde rødder i ideologiens dogmatik, og som flere gange havde stukket sit ansigt frem i den socialdemokratiske bevægelse.

TUSINDE HAMRES KLANG

Historien starter med et brud mellem demokrati og socialisme, et brud hvor mange unge socialdemokrater valgte socialismens vej, men også hvor bevægelsen derfor kunne tænkes at have stået rensat for denne impuls. Da de unge socialdemokrater i Socialistisk Ungdomsforening (SUF) under inspiration af revolutionerne i Tyskland og Rusland brød med Socialdemokratiet, ramte det partiet hårdt, navnlig i hovedstaden. I København var størstedelen af de unge socialdemokrater helt tabt for partiet og gik med i en ny bevægelse, som senere skulle udvikle sig til DKP. Da socialdemokratiet i 1920 dannede den nye ungdomsbevægelse, Danmarks Socialdemokratiske Ungdom (DsU), blev det med hovedsæde i Århus og med en klar århusiansk dominans under formænd som Hans Hedtoft og H.C. Hansen. De tegnede DsU på landsplan, og linjen var klart partitro, reformistisk og pragmatisk. Da man ikke kunne få indflydelse på den overordnede politik, gik København hurtigt i en anden retning. Her lå fokus på kulturpolitikken og skabelsen af en ægte arbejderkultur. Snart kunne man tale om en decideret bevægelse, hvis arbejdsformer og ideer i nogen grad adskilte sig fra resten af bevægelsen.

Inspirationen kom fra Tyskland. I 1925 tog en større delegation af københavnske DsU'ere til Rostock for at møde unge tyske socialdemokrater fra bevægelsen SAJ (*Sozialistisches Arbeiter Jugend*). Selvom tyskerne nok mente, at de danske socialdemokrater var en smule borgerliggjorte, fandt de også, at

Totalmagten ved arbejderklassen

danskerne kom hurtigt efter det og indoptog de nye arbejdsformer og ideer. DsU i København begyndte meget entydigt at orientere sig mod Tyskland. Besøgene hos de unge svenske socialdemokrater i Skåne ophørte for en tid.

Fra SAJ overtog DsU i København en afsky over for borgerlighedens symboler såsom jakkesættet og hornmusik. Denne afsky var ikke blot enkeltstående særheder, men en fast forankret del af den austromarxisme, som prægede mange socialdemokrater i disse år. Det var en særlig afart af socialdemokratismen, som med udgangspunkt i østrigske, socialdemokratiske ideologer i egen selvforståelse var en brobygger mellem socialdemokratismen og kommunismen. Austromarxismen ønskede at bane vej for den realiserede socialisme gennem skabelsen af *det nye menneske*, arbejdereren, som havde erkendt sin egen kulturelle særegenhed ved arbejderkulturen². En kultur, som adskilte sig fra den kultur, der ellers var gældende i samfundet, som skønt den kaldtes national blot var en borgerlig kultur, som havde gennemsyret samfundet og var blevet trukket ned over hovedet på arbejderne. På samme måde som den borgerlige kultur havde underlagt sig samfundet, skulle således også arbejderkulturen kæmpe for absolut hegemoni i kulturlivet. Det nye menneske skulle således i tanke og handling fra morgen til aften være et ægte socialistisk menneske. I denne kamp måtte den socialistiske ungdom gå i forreste række som et godt eksempel.

Ikke kun de unge socialdemokrater var påvirkede af austromarxismens tanker. Også senere kulturminister, Julius Bomholt, og Harald Bergstedt, datidens største arbejderforfatter, der havde skrevet sange som *Jeg ved en lærkerede* og *Solen er så rød mor*, stod for dette kultur- og menneskesyn. Bomholt var den ledende kraft i den samlede socialdemokratiske kamp for arbejderkulturen og en central inspirationskilde i DsU's kulturbevægelse. Han blev sågar af DsU's organ *Rød Ungdom* udnævnt til at være *DsU's kulturelle fører*.³ Samtidig var Bomholt en stor beundrer af Harald Bergstedt, som han så som en pioner for

² MARTIN E.O. GRUNZ: *Den totalitære fristelse – socialdemokraters veje ind i nationalsocialismen*. Bachelor-projekt fra Københavns Universitet, 2003, s. 4.

³ ERNST JOHANSEN: *Der har smeldet et flag*. København 1945, s. 44.

Christian H. Skov

arbejderkulturen.⁴ Bomholt selv var skønt inspirationen fra austromarxismen ikke ekstrem, men ønskede i højere grad blot at understrege det særegne i arbejderkulturen og dermed differentiere den i forhold til andre kulturelle udtryk. Bergstedt derimod var anderledes kompromisløs. I DUI-sangen *Danmarks børn lad sangen klinge* beskrev han sin vision:

Og nu lyder nye toner
 For vort øre, kammerat
 Saml alverdens millioner,
 Byg den store verdensstat!
 Rejs et land, hvor vinden farer
 Fuld af tusinde hamres klang!
 Alle strande bytter varer,
 Alle hænder travlt i gang⁵

Socialismen skulle afløse det bestående samfund, og der skulle bygges en verdensstat med tusinde hamres klang; et samfund hvor arbejderkulturens hegemoni var taget ud i sin logiske mest ekstreme konsekvens, det harmoniske eller med et mindre venligt ord fuldstændig ensrettede samfund, hvor det kollektive havde forrang for det individuelle. I denne vision var der ikke plads til det liberale demokrati. Det var den slags tanker, der strømmede fra den kilde, hvor DsU'erne slukkede deres ideologiske tørst.

ASKESE OG UNIFORM

DsU i København tog straks fat på at gøre op med den borgerlige kultur. Lejrliv og vandreture blev en fast del af programmet, og der blev nedskrevet en række leveregler for den unge socialist: »Du maa ikke danse Jazz. Jazz er Negerstøj, der er begyndt inden for Amerikas Millionærkredse. At en Dollarprins beskæftiger sig med saadan noget, er forstaaeligt, hans Hjerne har jo

⁴ *Den totalitære fristelse* s. 4.

⁵ Samme s. 17.

Totalmagten ved arbejderklassen

ikke andet at gøre end at beskæftige sig med at efterabe Dyr og vilde Mennesker (...) Du skal i stedet danse sanglege.«⁶

Det fortsatte: »Du maa ikke gaa med Flip, navnlig ikke stiv. Du maa ikke nyde Spiritus og helst heller ikke Tobak. Du skal ikke lytte til Hornmusik. Det skal være Streng. Du skal ikke bryde dig om Teater, Skuespil eller Revyer. Talekoret er den dramatiske kollektive Form, der er den unge Socialist værdig.«⁷

Gennem påbud og forbud ønskede man at gøre op med den borgerlige kultur og derved skabe arbejderens i arbejderkulturens billede. Budene understregede det farlige i kulturbevægelsen. Kulturen var ikke en given størrelse, og det socialistiske menneske var netop ikke i sig selv menneske eller havde værdi som sådan. Tværtimod skulle man vende det ryggen, som man før havde set som essentielt, ens hele kultur og livsførelse, og på det nærmeste lade sig genføde som et ægte og nyt socialistisk menneske. Kulturbevægelsen var menneskets fuldstændige underkastelse for ideologien. Det drejede sig ikke længere om at være menneske, som man nu engang var, men om at skabe sig selv som arbejder ved at efterleve budene.

Kulturbevægelsen kunne siges at læne sig stærkt op af en totalitær verdensopfattelse.⁸ Ideen om budene og deres næsten asketiske karakter leder da også tankerne hen på diverse religiøse bevægelser i vore dage.

Socialdemokraten Ernst Johansen havde i DsU i Københavns jubilæumsskrift fra 1945 ikke mange venlige ord tilovers for tanken:

Her er Mindelser om Indre Mission, Flagellantisme osv. Her er noget af K.F.U.M. og K., blot at kvinder og mænd er sammen, men der er en vis Tendens til f. Eks. ved Undgaaelse af pardansen at fjerne erotiske Udvælgelser. Vi er en flok, der løber i Ring. Haleluja. Der er ogsaa en Tendens til i disse Aar overfor den Ungdom, der stod udenfor, at slaa sig for Brystet og sige: Tak, at jeg ikke er som en af hine. Til en saadan asketisk

⁶ *Der har smeldet et flag* s. 44-45.

⁷ Samme s. 46.

⁸ *Den totalitære fristelse* s. 7.

Christian H. Skov

betonet Bevarelse vil Medlemmer aldrig strømme, og slagordet er da ogsaa:
Hellere Kulturbevægelse end Massebevægelse.⁹

På et område adskilte kulturbevægelsen sig dog fra de senere totalitære bevægelser. Nok knyttede den en streng asketisk livsstil sammen med en politisk dagsorden og underkendte det givne menneske. Men bevægelsen var ikke en massebevægelse. De unge københavnske DsU'ere anså sig snarere som en kulturel avantgarde. Levereglerne adskilte og afgrænsede dem fra de mere uoplyste. Bevægelsen fik derved snarere en eksklusiv sektersk karakter, end den fik karakter af en inkluderende massebevægelse, sådan som vi ser det hos Bergstedt i hans poetiske beskrivelse af det kollektivistiske, kulturelt ensrettede samfund. Hele tiden må det inkluderende dog have været i baghovedet. Problemet for de unge socialdemokrater var blot, at de endnu kun var nået til den fase, hvor de som avantgarde måtte kæmpe for i det hele taget at holde arbejderkulturen i hævd.

Også indførslen af en DsU-uniform i 1928 skal i første omgang ses som et udtryk for denne eksklusivitet, snarere end som et anslag til en massebevægelse. Uniformer har forskellig karakter, og bedømmelsen af uniformeringen hos en specifik gruppe afhænger naturligvis meget af den konkrete uniformerings historik og kontekst. Mange bevægelser brugte uniformer for at vise en opbakning til det bestående samfund ved f.eks. at lade sig inspirere af militæret. Det gjaldt f.eks. FDF, spejderkorpserne og skyttekorpserne. Andre grupper har historisk uniformeret sig i et opgør mod samfundet. Navnlig for den sidste gruppe gælder det, at uniformeringens vigtigste formål er at adskille sin egen gruppe fra resten af befolkningen samt at skabe enighed og sammenhold indadtil. Som en bevægelse, der stod i opposition til det borgerlige samfund, var DsU's uniformering et udtryk for det sidste og var derfor en fortsættelse af den åndelige uniformering, der allerede var forsøgt gennemført med budene.

DsU's uniform bestod af en blå bluse med en rød halsklud. Også her kom inspirationen fra samarbejdet med de tyske, socialdemokratiske

⁹ *Der har smeldet et flag* s. 46 (»Bevarelse« læs: »Bevægelse«).

Totalmagten ved arbejderklassen

ungdomsorganisationer. Uniformen fik stor gennemslagskraft, og den spredte sig snart til hele landet. Skønt den oprindeligt var tænkt som lejrtoj, blev den i praksis anvendt som uniform, så man fra 1928 kunne opleve det imponerende syn at se en DsU-procession helt i blå og rødt marchere gennem København.¹⁰ Herved fik uniformen en ny funktion, som var radikalt anderledes fra den først tænkte.

DE DYBERE INTERESSEREDE KAMMERATER

Ikke alle var begejstrede for sanglege, askese og uniformer. Fra slutningen af 20'erne samlede en gruppe unge socialdemokrater sig i en studiekreds, de kaldte *DsU diskussionsklub*, der inkluderede Isi Grünbaum, Henry Grünbaum, Børge Jacobsen, Aksel Berg og Ernst Berg. De unge socialdemokrater, der blev kaldt *de aandeligt hjemløse*, mente, at der nu var danset sanglege nok. I stedet skulle der lægges vægt på oplysningsarbejdet, man ville samle alle *dybere interesserede kammerater*, som på et højere plan ønskede at beskæftige sig med arbejderens problemer. DsU diskussionsklubben var ikke de partitro pragmatikers opgør med kulturbevægelsens fantasteri. Tværtimod. Det er symptomatisk for det københavnske DsU-miljø, at dette var et opgør fra venstre. Her diskuteredes imperialisme, bedriftsråd, marxisme, den nyere psykologi osv. De afviste at være kommunister, men kaldte sig i stedet med Henry Grünbaums ord rigtige socialdemokratiske socialister.¹¹

Ved starten af 1930'erne gik det tilbage for kulturbevægelsen. Bølgen toppede med et stort fællesnordisk ungdomsstævne i København 1930. Herefter døde den lige så stille ud, skønt det stadig skulpede en anelse i provinsen. Bevægelsen var med sin eksklusivitet ikke længere tidssvarende for den yderste venstrefløj.

Men uniformerne pegede fremad. Med imponerende processionser af uniformerede DsU'ere med stormfaner og marchtrommer gik man fra avantgarde til massebevægelse, og uniformerne blev anvendt af DsU'ere i hele landet.

¹⁰ *Der har smeldet et flag* s. 60.

¹¹ *Den totalitære fristelse* s. 14.

Christian H. Skov

Mange år senere kunne Jens Otto Krag fra sin ungdom i Randers berette om »DsU'erne i blå bluser og med røde sangbøger.«¹² Derved gik uniformerne også fra at være en snæver bevægelses demarkationslinje til at være en massebevægelses politiske udtryksform, som det kendtes fra Italien og Tyskland. Med i DsU's optog i disse år var oftest en kvinde klædt i røde gevandter. For en tid endnu skulle hun symbolisere fredens gudinde *Pax*. Det skulle dog snart ændre sig, da antifascismen for alvor kom på programmet i løbet af 30'erne. Den fredelige *Pax* fik sværd i hånd og blev til sejrsgudinden *Victoria*. De unge socialdemokrater gik fra freden til den (forhåbentlige) sejrige kamp mod alverdens fascistoide elementer. Fra pacifisme til aktivisme.

DEN AKTIVE ANTIFASCISME

I 1933 ankom den nyslåede student Jens Otto Krag til København. Han var på dette tidspunkt medlem af DsU, hvor han havde markeret sig som en del af DsU's nye, antifascistiske venstrefløj. For ham betød det, som for så mange andre på den socialdemokratiske venstrefløj, at han var stærk modstander af den spirende nazibevægelse, mens han på den anden side sværmede for Sovjetunionen og marxismen. Således var det en integreret del af den antifascistiske kamp at marchere gennem Randers' gader syngende den røde luftflådes slagsang:

Vi stiger, vi stiger og stiger
maskine og mand er et,
og alle propeller fortæller
Rød front, at vi er på vagt for Sovjet¹³

Den holdning til Sovjet gav sig også udslag i, at J. O. Krag i sin ungdom forsvarede Sovjet og kastede skylden for den russiske revolutions blodsudgydelse på den hvide kontrarevolution og de kapitalistiske lande

¹² *Ung mand fra trediverne* s. 30.

¹³ Samme s. 34.

Totalmagten ved arbejderklassen

olieinteresser.¹⁴ Jens Otto Krags holdning til Sovjet og kommunisterne var mere forsonlig end hovedlinjen i DsU, hvor man kørte en stærkt antikommunistisk linje, og det var muligvis dette forhold, der gjorde, at han måtte indstille sin karriere som formand i DsU i Randers før tid.¹⁵

Men ikke desto mindre kunne dobbeltheden i forhold til kommunismen og Sovjet genfindes mange steder i Socialdemokratiet. Modstanden gjaldt for mange i første omgang de danske kommunister og ikke Sovjet eller kommunismen som sådan. Så sent som i 1933 kunne Stauning udtale: »Jeg nærer stor respekt for kommunisterne i Rusland. Det er alvorlige folk. Kommunisterne i Danmark er derimod splittelsesfolk, der burde smides ud af enhver arbejderforsamling«. ¹⁶

Da Jens Otto Krag kom til København, faldt han her naturligt ind i en af de mest aktive bevægelser på den antifascistiske venstrefløj, *Socialdemokratiske Studenter* (SDS). Bevægelsen, der fungerede som en selvstændig del af den socialdemokratiske ungdomsbevægelse, var præget af antifascismen, en studentikos benovelse for marxismen og et ikke ubetydeligt trotskistisk element.¹⁷ Jens Otto Krag blev hurtigt en del af inderkredsen omkring den kampivrige formand Arne Vikkelsøe-Jensen. Gruppens udgangspunkt var, at man Socialdemokratiets styrke til trods anså det for truet i lyset af sammenbruddet i Tyskland. Der måtte med J. O. Krags ord gøres op med de gamle i partiet, med borgerliggjortheden, og frem for alt måtte kampmidlerne skærpes.¹⁸

SDS havde under inspiration fra det tyske socialdemokrati allerede i 1932 antaget det antifascistiske kampsymbol med tre pile som et tegn på den kamp, der nu ventede i Danmark. De blev i deres syn på konflikten stærkt præget af den russiske professor Sergej Tschachotins analyser og propagandateknik. I 1933

¹⁴ Samme s. 35.

¹⁵ BO LIDEGAARD: *Jens Otto Krag*. København 2001, bd. 1, s. 57 f.

¹⁶ *Ung mand fra trediverne* s. 32.

¹⁷ Samme s. 70.

¹⁸ Samme s. 65.

Christian H. Skov

kom professoren til Danmark, og han blev hurtigt samlingspunkt for gruppen. Hans system var med Krag's ord som en åbenbaring for kredsen. Indflydelsen fra SDS og Tschachotin indledte en helt ny og radikaliseret epoke i det socialdemokratiske ungdomsmiljø og gav antifascismen et udtryk, der i hvert fald for demokratisk sindede socialdemokrater måtte anses som problematisk.

RADIKALISMENS SYMBOLSPROG

Sergej Tschachotin var fra begyndelsen en omstridt skikkelse. Han var oprindelig russisk *menschewik* og havde været aktiv i forbindelse med revolutionen, men måtte rejse, da kommunisterne begyndte at slå ned på anderledes tænkende socialister. Han valgte at slå sig ned i Italien. Snart efter måtte han igen pakke sine sager, da fascisternes tog magten. Derpå flyttede han til Tyskland, hvor han kæmpede mod nazisterne og udtænkte sit propagandasystem. Ved nazisternes magtovertagelse måtte han se nederlaget i øjnene og for tredje gang tage flugten pga. totalitære bevægelser. Sine oplevelser, sine analyser og metoder beskrev han i 1933 i bogen *Trepil mod hagekors*. I modsætning til Hartvig Frischs *Pest over Europa*, hvis analyse af totalitarismens trussel blev mainstream i den socialdemokratiske bevægelse, tog Tschachotin ikke afsæt i det truede, vesterlandske demokrati: »Verdenskrise og Sovjetruslands beståen var stillingens to hovedkarakteristika, det var de to grundmomenter, som ganske tydeligt sagde: Vi nærmede os tiden for omslaget, menneskehedens skæbnetime med en ubønhørlig, med en matematisk sikkerhed«. ¹⁹

Udgangspunktet var den historiske mulighed, der med den russiske arbejderstats opkomst i 1917 var opstået for at omstyrte den borgerlige verdensorden. Fascismen var blot en midlertidig reaktion, der skulle bekæmpes. Dermed lå han og hans tilhængere, skønt socialdemokrater, milevidt fra folk som H.C. Hansen, Hans Hedtoft og Alsing Andersen.

Selvom Tschachotin hyldede Sovjet, anså han ikke den voldelige revolution for at være en mulighed. Omkostningerne var for store, landet ville blive lagt øde,

¹⁹ SERGEJ TSCHACHOTIN: *Trepil mod Hagekors*. København 1933, s. 10.

Totalmagten ved arbejderklassen

og desuden ville det bare betyde intervention fra de kapitalistiske lande. Derfor var hans middel propagandaen. En propaganda, der skulle være langt mere udfarende og relevant end den socialdemokratiske i 20'ernes og 30'ernes Danmark og Tyskland. Tschachotin arbejdede i egen selvforståelse på et videnskabeligt grundlag, hvor han overførte sin læremester professor Pavlovs teorier om hundes betingede reflekser på den menneskelige adfærd. Han udførte en såkaldt *spektralanalyse af sjælen* for at identificere, hvad der kunne flytte og bevæge masserne. Som resultat fandt han, at Socialdemokratiet i sin udtryksform i højere grad skulle skele til nazisterne og Hitler.²⁰

Propagandaens udtryksformer blev opdelt i tre principper nøje modsvarende nazismens: grafisk, plastisk og fonetisk. Disse tre principper opdeltes igen i et skræmmeprincip og et spotteprincip, hvor det første var langt det vigtigste.

I stedet for hagekorset skulle trepiletegnet stå. Tre pile, der pegede nedad i en skrå vinkel, der kunne stå alene eller males over hagekorset. Det dynamiske og kraftfulde tegn skulle overalt minde folk om »jernfronten, om dens vilje og dens magt.«²¹ I stedet for nazisternes *heil*-hilsen indførtes som plastisk skræmmeprincip den knyttede næve, som i modsætning til kommunisternes var helt udstrakt. Den skulle ifølge Tschachotin være hævet, parat til at slå ned på modstanderne.²²

Et symbol på magt, men også en trussel om, at magtanvendelse absolut var en mulighed. Næven var ikke alene et symbol på arbejdskraft og beredskab, men også på angrebslyst. Volden som mulighed slog også igennem blandt Tschachotins støtter i Danmark. J. O. Krag skrev i sit tilbageblik på sin ungdom: »Var man en rigtig kampklar-mand, svingede man højre knyttede næve helt i vejret (...) Vi sendte den til tops og vé den ven eller fjende, der ved et uheld satte en kæbe imellem.«²³

²⁰ *Trepil mod Hagekors* s. 25.

²¹ Samme s. 28. Jernfronten var en antinazistisk organisation domineret af SPD, men også med folk fra f.eks. *Zentrum*.

²² Samme s. 29.

²³ *Ung mand fra trediverne* s. 65.

Christian H. Skov

Som svar på den fonetiske, nazistiske *heil*-hilsen, skulle socialdemokraterne og Jernfrontens medlemmer råbe *freiheit*, som på dansk blev til *kampklar*. Hvorved det fonetiske skræmmeprincip her til lands blev endnu mere militant. Den var et symbol på politisk og åndelig frihed, herunder frihed fra det *kapitalistiske åg*. Alle disse elementer skulle kombineres, metoderne skulle udøves under fanemarcher, på politiske møder, eller når kammerater mødte hinanden.

»Disse formler må hamres ind i massepsyken, som må være bragt i en særlig modtagelig tilstand, de må gentages hundrede, ja tusinde gange«. ²⁴

Alt sammen som led i det, Tschachotin omtalte som symbolkrig. Målet var at rive de passive masser med sig via en aktiv indsats fra de allerede aktiverede.

Tschachotins symbolik og politiske verdenssyn hvilede i bund og grund på en kollektivistisk fascination af massernes styrke, som han delte med kommunister, fascister og nazister, og som han også kunne hente styrke til i traditionel socialdemokratisme. ²⁵

En tro på masserne, som forstærkedes af en symbolik, der i den grad accentuerede netop dette aspekt af det socialistiske idegrundlag. Efterhånden som situationen i Tyskland udviklede sig, blev dette kollektivistiske element stærkere hos Tschachotin. Hans beskrivelse af et optog orkestreret af ham selv giver et billede af udviklingen:

nu kom befrierne, symboliserende vor magt og kampvilje for folkets frihed, for afskaffelse af al social uret og ulykke: med klingende spil og bravourmarcher og faste drønende fodslag marcherede de uniformerede divisioner, og mellem dem var anbragt symbolgrupper, der fremstillede vore kampfællers kraft og angrebslyst.

Tschachotin fortsætter beskrivelsen:

Der marcherede kolonner af socialistisk arbejderungdom med trommer og fløjter, svingende med knaldrøde faner og bærende foran et transparent med påskriften „folkets unge håb“. Så kom en gruppe folkenes broderskab: på et lastautomobil stod mennesker i forskellige nationaldragter og rakte

²⁴ *Trepil mod Hagekors* s. 36.

²⁵ Samme s. 11.

Totalmagten ved arbejderklassen

hinanden hånden. En anden gruppe hed „arbejdets rige“; det var en automobil med en ambolt. To stærke arbejdere stod på vognen og slog på ambolten med store hammere i takt til musikken.

Demonstrationen gjorde et uudsletteligt indtryk: »mængden jublede i glad opfidelse, *freiheit*-råb fra de marcherende og tilskuerne blandede sig med musikken og de taktfaste tramp af arbejdermasserne.«²⁶

Hele vejen igennem bar Tschachotins symbolsprog et budskab; opvækket aktivitet, jerndisciplin og international proletarisk enighed, et budskab som hørte til på den socialdemokratiske venstrefløj, hvor man sværgede til internationalismen i *folkenes broderskab* og *det fremtidige rige*, hvor arbejderne og arbejdet var i centrum, sådan som vi tidligere har set det hos Harald Bergstedt. Her er ikke plads til individet og dermed heller ikke den fornuftsborne debat, som skubbes til side til fordel for massesuggestionen. Nok endte optøget »bare« med en opfordring til at stemme socialdemokratisk, men den opfordring gør ikke, at vi kan se Tschachotin og hans socialistiske kollektivismes magtdemonstration som et reelt forsvar for demokratiet.

Da situationen op til rigsdagsvalget i 1932 for alvor spidsede til, og den politiske radikaliserings var blevet så udtalt, at det demokratiske system for alvor begyndte at knirke og knage, var Tschachotin ikke sen til at udskrive sin recept. Efter et stort socialdemokratisk møde i Berlin, der ifølge Tschachotin var så virkningsfuldt, at revolutionen stod for døren, blev et par fremtrædende socialdemokrater arresteret. Dermed var Rubicon overskredet.

»Tag fire af vore bevæbnede folk med, træd frem for de forsamlede pampere og stil dem følgende ultimatum: Der skal ikke mere diskuteres, handling skal nu overdrages til vores værneorganisation. Går de imod det, så erklær dem for arresteret og handl selv.«²⁷ Socialdemokratiet skulle kæmpe.

²⁶ Samme s. 63ff.

²⁷ Samme s. 88.

Christian H. Skov

For det var »et mægtigt arbejderparti med millioner af tilhængere, som havde et eget bevæbnet værn og desuden et glimrede udrustet, disciplineret politi med maskingeværer, maskinpistoler, panserautomobiler osv. under sig.«²⁸

Tschachotin så ganske rigtigt, at ledelsen stod i vejen for den optræning, som han stod for. Derfor havde han fra første færd ønsket, at der blev gjort op med ledelsen, og at mere duelige kræfter, som var tidens opgave moden, tog over. Tidens opgave var tilsyneladende at bringe situationen til kogepunktet.²⁹ Med sin kampvilje og angrebslyst stod han i modsætning til de mere demokratisk sindede socialdemokrater i partiets ledelse. Tschachotin havde mere tilfælles med de totalitære kræfter til højre og venstre end med ledelsen af sit parti, der forsøgte at bevare overblikket i en svær situation.

At Tschachotin langtfra var demokrat, spores i hans holdning til kommunisterne. Han afviste, at han var bolsjevik med de tidligere anførte argumenter om det uheldige ved en altomstyrtende revolution efterfulgt af borgerkrig. »Betingelsen, katastrofen, bar i sig den enorme fare at ødelægge enhver menneskelig kultur.«³⁰ Alligevel var en af hans mærkesager en enhedsfront mellem det tyske socialdemokrati og den stærke kommunistiske bevægelse.

Samtidig erkendte han i sine sidste idealer at være kommunist.³¹ Hvad han kæmpede for, var ikke det sociale demokrati eller et demokrati præget af socialismen, men derimod den kommunistiske arbejderstat og realiseringen af den socialistiske utopi. Ikke via revolution, men via Hitlers *legale vej*.³² Når han alligevel som her vist kunne gribe til våben og dermed nærme sig kommunisterne, skyldtes det hans grundlæggende tanke, at der med arbejderstatens komme i øst var skabt en historisk mulighed, som det blot gjaldt om at gribe. Sejren stod for døren, når de sidste udfordringer var ryddet af vejen.

²⁸ Samme s. 89.

²⁹ Samme s. 50-51 og 71.

³⁰ Samme s. 75.

³¹ Sammesteds.

³² Sammesteds.

Totalmagten ved arbejderklassen

Tschachotin var ikke et forsvar for et demokrati svækket af den totalitære pest, men blot et symptom på selv samme sygdom.

TOTALMAGTEN VED ARBEJDERKLASSEN

Tschachotins veneration over for Sovjet, hans tro på Hitlers legale vej og hans kamp for et socialistisk styre, der ikke nødvendigvis var demokratisk, forhindrede ikke den danske socialdemokratiske venstrefløj i at tage ham til sig. Han artikulerede nemlig en militant holdning, som i forvejen var udviklet, eller som var godt på vej til at blive praksis i dele af den socialdemokratiske ungdomsbevægelse. Hans symbolsprog var det vredens og aktionens sprog, som de unge socialdemokrater manglede.

Med sin praktiske erfaring fra Tyskland kom Tschachotin som et svar på det spørgsmål om Socialdemokratiets fremtidige eksistens, mål og midler, som det tyske Socialdemokratis kollaps havde opstillet. Således inspireret gik den lille kreds omkring Vikkelsøe, Krag og Tschachotin i gang med arbejdet, der i første omgangs skulle gøre op med den *totale planløshed* i den socialdemokratiske propaganda. Med andre ord få propagandaen til at tale Trepilebevægelsens sprog, benytte dets symboler og udtryk.

Dertil nedsatte gruppen sig som *Socialdemokratisk Propaganda Forening* (SPF) og krævede, at al partiets propaganda skulle gå gennem dem. Et krav, der naturligvis blev afvist af partitoppen, som bestemt ikke ønskede at importere Tysklands politiske kaos til Danmark. SPF blev i stedet et mere beskedent foretagende, der primært beskæftigede sig med salg af diverse trepileartikler.

I det hele taget får man, når man læser J.O. Krags erindringer, det indtryk, at det fra starten drejede sig om en lille, lidt sær studentikos bevægelse.³³ Det ligger uden for enhver tvivl, at bevægelsens kerne vitterligt ikke var særlig stor og i første omgang var et SDS- og ikke et DsU-fænomen. Men den formåede alligevel at sprede sit budskab ved at udnytte DsU's decentrale struktur, der tillod flittige talere at komme ud i alle hjørner af riget. Derfor begyndte

³³ *Ung mand fra trediverne* s. 66.

Christian H. Skov

trepilefanerne, retorikken, symbolerne; den knyttede næve, og *kampklar*-råbet snart at sprede sig. Der var grobund for budskabet i et DsU, der i stigende grad var præget af troen på, at angreb var bedre end forsvar, når det gjaldt kampen mod fascismen og dens håndlangere i KU. Det var ikke kun studentikose kredse, som havde brug for at få den artikulation af modstandens og kampens socialistiske evangelium, som Trepile tilbød.

Navnlig i Københavns radikaliserede politiske miljø havde Trepile mulighed for at bryde igennem. Også her var hovedlinjen præget af den aktive antifascisme under formand Børge Jakobsen, der som nævnt var en af de *aandeligt hjemløse* i DsU's diskussionsklub. Børge Jakobsen helligede sig i sin lange formandstid fra 1933-38 netop antifascismen. I 1935 udtalte han: »Ungdommen kan ikke fortsat tillade, at den reaktionære Konservatisme ud i fremtiden ødelægger deres livsvilkaar (...) Vi maa herhjemme i Overensstemmelse med vort Folks traditioner have Højfinans og Storkapitalisme ind under Samfundsmagtens kontrol«. ³⁴

Han var modstander af Trepile, men stod så meget desto mere som billedet på den stærke aktivistiske strømning i DsU, som kunne medføre en militant holdning og skabe muligheder for Trepilebevægelsen. Lighederne med Trepiles antifascisme var til stede, men også forskellene var tydelige. Der var mindre slagsbror og mere traditionel socialdemokratisk venstrefløjsretorik om, at staten skulle overtage produktionsmidlerne. Han tog direkte afstand fra den voldelige aktivisme, som han kunne se var blevet en realitet i det politiske miljø, idet han sagde: »Vi skal i vort agitatoriske Arbejde lægge Hovedvægten på ikke at kompromittere den socialdemokratiske Bevægelse ved Gadeslagsmaal og anden Voldstaktik«. ³⁵ At langtfra alle de unge DsU'ere efterkom denne del af budskabet, viser de mange sager, der opstod gang på gang under valgkampene, hvor voldelige sammenstød mellem DsU, KU og DKU forekom. ³⁶ Det, at han

³⁴ *Den totalitære fristelse* s. 15.

³⁵ *Der har smeldet et flag* s. 69.

³⁶ LARS CHRISTENSEN: *Ungdomsoprør*. Frederiksberg 1994.

Totalmagten ved arbejderklassen

måtte opfordre til afståelse af vold, understreger i sig selv den militante, aktivistiske holdning, som var blevet udbredt.

Ridende på denne bølge af ønsket om aktiv modstand, kunne Trepile fortsætte sin fremgang. Kredsen omkring Tschachotin stiftede en ny organisation ved navn *Aktiv Socialistisk Front* (ASF). Havde der før været tvivl om, hvad Krag, Vikkelsøe og Tschachotin ville, måtte den tvivl nu være manet til jorden. Bevægelsens formål var »Øjeblikkelig Overtagelse af TOTALMAGTEN ved Arbejderklassen og Oprettelse af den Socialistiske stat«, en magtovertagelse, som skulle foregå over tre faser: »1. Aktivering af den Socialistiske Ungdom, 2. Medriven af Fagforeningerne, 3. Ensrettelse af masserne.«³⁷

Her beskrives intet andet end den totalitarisme, som vi genkender fra Sovjet, og tidligere fra digteren Harald Bergstedt. Samfundet, hvor individet udslettes og kun kollektivet står tilbage. Det var ASF's mål, ensretning af masserne og totalmagt. Det var ikke en demokratisk vision.

Alligevel kunne bevægelsen fortsat blomstre i det socialdemokratiske ungdomsmiljø. Trepilefanerne blev nu for alvor synlige i gadebilledet, og der blev oprettet et uniformeret korps, der ligesom SA og KU's Stormtropper skulle forsvare optog og demonstrationer. Korpset fik navnet Ordensværnet eller OV, opkaldt efter finske, kommunistiske partisaner fra revolutionen. Ordensværnet var endda som ST og SA iført spidsbukser og lange sorte støvler eller snørestøvler.³⁸ Militariseringen skred frem. Bevægelsens højdepunkt kom i april 1934, da den for alvor markerede sig under en stor socialdemokratisk demonstration til fordel for det østrigske socialdemokrati, som var blevet nedkæmpet af den konservative kansler Dollfuss. I Wien havde socialdemokraterne organiseret i *Schutzbund* gjort væbnet modstand mod hærens kanoner og dermed levet op til de tanker, som Tschachotin, Krag og Vikkelsøe havde om det kæmpende socialdemokrati.³⁹

³⁷ *Den totalitære fristelse* s. 10.

³⁸ *Ung mand fra trediverne* s. 67.

³⁹ Sammesteds.

Christian H. Skov

Kort derefter påkaldte bevægelsen sig interesse fra socialdemokratiets ledelse. Måske dels i anerkendelse af kredsen, men også fordi man var bekymrede. Der blev arrangeret et åbent møde med tilhørere, hvor de unge rebeller debatterede med Hans Hedtoft, Alsing Andersen og Hartvig Frisch. Det var med J.O. Krag's ord ikke bare smilet, bevægelsen kaldte på.⁴⁰

KUP OG NEDERLAG

ASF var på ingen måde uden modstand i DsU. Dels var den nyvalgte, partitro DsU-formand H. C. Hansen meget lidt begejstret for projektet, ligesom han hele tiden havde været meget lidt begejstret for den yderste socialdemokratiske venstrefløjs aktivistiske antifascisme. Samtidig havde ASF især eet punkt, der satte dem i et modsætningsforhold til den generelle holdning i DsU. ASF var som Tschachotin prokommunistiske og gik så langt som til at ønske en enhedsfront mellem Socialdemokratiet og DKP. Denne holdning kombineret med ASF's totalmagtsfantasier måtte føre til en konfrontation. DsU's ekstraordinære kongres i 1934, hvor der skulle vælges formand, dannede rammerne om konflikten. Tschachotin, Vikkelsøe og Krag ville kuppe DsU, overtage kontrollen og derved realisere drømmen om at rive ungdommen med sig. DsU-afdelinger, der var loyale over for gruppen, havde stillet resolutionsforslag, der drastisk ville ændre DsU's politik i en prokommunistisk, stærkt antifascistisk organisation. Således skulle arbejderklassen kaldes »til Kamp mod fascismen ved Anvendelse af de Vaaben, der er Modstanderes Vaaben jævnbyrdige.« Den positive holdning til kommunismen og Sovjet blev slået fast med vendinger som »Den russiske Arbejderstat er et værn mod Fascismen,« og ønsket om en enhedsfront blev ligeledes fremsat, uden at der blev lagt fingre imellem: »Arbejderklassens Enhedsfront er en Nødvendighed for Arbejdernes Kamp og Sejr«, og »D.s.U. opfordrer den danske Arbejderungdom til Enhedsfront mod kapitalisme og Fascisme.«⁴¹

⁴⁰ Samme s. 66.

⁴¹ Citat I og II: *Den totalitære fristelse* s. 11; citat III og IV: *Jens Otto Krag* s. 71 og 72.

Totalmagten ved arbejderklassen

Kupforsøget var en dilettantisk affære. H. C. Hansen og ledelsen havde lugtet lunt og kunne oprulle hele komplottet mod DsU for øjnene af kupmagerne og resten af DsU. H. C. Hansen slog straks fast, at det var kommunister, der stod bag resolutionerne, og læste derefter navnene op på disse. Ydermere kunne han afsløre, at ASF havde forbindelser til kommunistiske kredse, og at kupplanerne var kendt i den kommunistiske presse. Han kunne også afsløre, at navnlig en københavnsk student, Jens Otto Krag, havde været særdeles aktiv i kuppet og havde rundsendt en skrivelse til diverse DsU-foreninger for at få dem med på kupplanerne.⁴²

Havde ASF folkene haft en chance for at vælte H. C. Hansen, hvilket ikke var sandsynligt, var den med H. C. Hansens uforsonlige, forebyggende angreb helt forsvundet.

Nu krævede de loyale socialdemokrater udrensning. Kun på H. C. Hansens nåde kunne de sammensvorne forblive i bevægelsen. H. C. Hansen kunne derefter slå fast at: »Det første bud indenfor DsU er disciplin. Det gælder for os om at holde enhver form for separate bevægelser udenfor organisationen (...) I vor Kamp gælder kun én Lov: Bevægelsens Enhed og Styrke fremfor alt« samt, at DsU var »folkestyrets forreste Front«.⁴³

H. C. Hansen og den moderate socialdemokratisme havde sejret. Men behovet for at påpege DsU's forpligtelse på demokrati og enhed understreger, at denne enhed var truet, og at ikke alle i DsU kunne støtte op om det liberale demokrati.

Tschachotin blev kort herefter ekskluderet, og som den socialdemokratiske partihistorie i sin sparsomme omtale af episoden kunne berette: »Efter kongressen foretoges en sanering af visse outrerede arbejdsformer i København.«⁴⁴

De antidemokratiske elementer, der sværmede for totalitarismen, forblev mere perifere i DsU i forhold til i KU, der oplevede nogle af de samme problemer. Men opgøret med sværmeriet blev mindre gennemgående. Godt nok blev der

⁴² *Jens Otto Krag* bd. 1, s. 71.

⁴³ Samme s. 70.

⁴⁴ Samme s. 74; citat fra: *En bygning vi rejser*. 1954, s. 284.

Christian H. Skov

gjort op med ASF og Tschachotins ideer. Men der blev ikke taget et dybere ideologisk opgør med venstrefløjen. Med presset og frygten for Nazityskland som katalysator kunne den stadig kalde unge DsU'ere til kamp. Med Trepilebevægelsens død havde de antifascistiske elementer i DsU mistet en udtryksform og et sprog, men ikke sin sag.

Der findes også efter 1934 mange eksempler på voldelige sammenstød mellem DsU'ere og KU'ere. Allerede året efter under valgkampen fandt flere sammenstød sted. Konservativ Ungdoms medlemsblad kunne berette: »unge og ældre Socialdemokrater overfaldt og slog fem Mand saa alvorligt, at de måtte til Læge (...) og den konservative Taler ved det offentlige Vælgermøde, Godsejer Lüttichae, Rohden, overfusede de med Spark og Slag, da han gik ud«. ⁴⁵

Ved en anden lejlighed overfaldt københavnske DsU'ere et møde i Roskilde, hvor de hev danneborg ned af flagstangen og trampede på det. De pågældende DsU'ere blev ikke ekskluderet, men opfattedes som helte af »kredse« inden for DsU. ⁴⁶

Nok blev hele den marxistiske og socialistiske venstrefløj i socialdemokratiet, og dermed også i DsU, kørt ud på et sidespor efter *Danmark for folket* i 1935, men den fandtes stadig, og den havde stadig den socialistiske dogmatik på sin side og var dermed for nogen en mere autentisk socialisme end den officielle partilinjes.

FOREDRAGSFORENINGEN AF 1942 OG *GLOBUS*

⁴⁵ *Konservativ Ungdom – organ for det konservative folkepartis ungdomsorganisation* nr. 20-21, 1935, s.2f.

⁴⁶ *Konservativ Ungdom – organ for det konservative folkepartis ungdomsorganisation* nr. 23, s. 5.

Totalmagten ved arbejderklassen

V i kan naturligvis ikke uden videre dømmе de unge socialdemokrater i 1930'erne på, hvad der skete under krigen, for det var en viden, de i sagens natur ikke kunne besidde i deres ungdom. Men alligevel kan man heller ikke i tavshed forbigå det faktum, at det var netop de tendenser, som vi har fundet i det socialdemokratiske ungdomsmiljø i 30'erne og til dels i 20'erne, som til sidst fik enkelte til helt at kaste sig i armene på totalitarismen i form af den nazistiske ideologi. Så meget desto mere relevant er det, fordi vi ser et personsammenfald mellem flere af de mest aktive på den venstrefløj, der i 30'erne var loven ved det borgerlige samfund og det liberale demokrati, og de folk, som siden hen kom så galt af sted.

Første gang vi møder de gamle kendinge fra 1930'erne er i 1941, hvor Henry Grünbaum påbegyndte en række møder, hvori mange af de gamle kendinge fra DsU's diskussionsklub deltog bl.a. Børge Jacobsen og Aksel Jacobsen. Hertil kom gamle trepilefolk som Arne Vikkelsøe-Jensen og Jens Otto Krag, samt en mand som Niels Lindberg, der var daglig leder af Arbejderbevægelsens Erhvervsråd. Kredsen diskuterede den nye situation, som var opstået efter Besættelsen, navnlig med henblik på de planøkonomiske muligheder, som denne gav.⁴⁷

Der var dog fra starten en splittelse i kredsen, som efterhånden udviklede sig i en så alvorlig retning, at kredsen blev sprængt i november 1941. Årsagen hertil var, at Børge Jacobsen eller Arne Vikkelsøe-Jensen havde udtalt, at han ville skide på, hvem der vandt krigen, når bare den danske arbejdsmand fik bedre kår, og Niels Lindberg havde sagt, at den næste Hitler kunne blive en bornholmer.⁴⁸ Sådanne sværmeriske, forløbne udtalelser kunne folk som J. O. Krag og Henry Grünbaum ikke acceptere. Nok var de glade for de planøkonomiske muligheder, men de var også på dette tidspunkt bundet til Socialdemokratiets i bund og grund nationale linje og havde under alle omstændigheder en større politisk realitetssans. De tog på værtshus, drak en fadøl og besluttede sig for ikke at

⁴⁷ *Jens Otto Krag* bd. 1, s. 133.

⁴⁸ *Ung mand fra trediverne* s. 156.

Christian H. Skov

komme i kredsen mere. I stedet startede de deres egen kreds, hvor de for en tid begyndte at udgive et illegalt blad.

De folk, som var tilbage i kredsen, var først og fremmest knyttet til bladet *Globus – Tidsskrift for Nutidskultur, Planøkonomi og Geopolitik*. Bladet udkom første gang i maj 1941 med det formål at give udtryk for en socialdemokratisk, positiv indstilling over for mulighederne i det nye Europa forenet under Tyskland.⁴⁹

I første nummer af bladet havde Stauning selv og formanden for DsF, datidens LO, Laurits Hansen, begge skrevet artikler, hvori de hyldede planøkonomien. Bladets redaktør var den tidligere kommunist Aage Jørgensen, som havde prist Sovjet for at være landet uden arbejdsløshed: »Den planmæssighed i produktion og fordeling, som er det vigtigste kendetegn paa en socialistisk samfundsordning, har ingen plads for arbejdsløse eller arbejdsuwillige. Alle skal ind i samfundsnyttigt socialistisk arbejde, det være sig af materiel eller kulturel art.«⁵⁰

Ens tanker ledes igen hen på Harald Bergstedts digt, hvor alle individer indgår i det store samfundsmaskineri, og alle hænder er travlt i gang. Denne fascination af planøkonomien var for mange af *Globus'* skribenter ikke bare en mistro til det enkelte menneske, men også en fascination af systemet som sådan og dermed af kollektivismen. Harald Bergstedt selv bidrog da også til bladets første nummer med en artikel om, at man ikke skulle se på, hvad der adskilte nazisme og kommunisme fra socialdemokratisme, men tværtimod betragte dem som bastardformer af samme grundtanke.⁵¹ Andre som Niels Lindberg var knapt så højtflyvende. For ham var planøkonomien mere en mulighed for at gøre op med nogle økonomiske problemer. Når den skikkelige økonom alligevel endte med at komme ud, hvor han ikke kunne bunde, skyldtes det måske, at han ikke som Grünbaum og Krag ud fra et nationalt standpunkt kunne tage afstand fra tyskerne. Lindberg var nemlig internationalist og helt grundlæggende en

⁴⁹ STEEN ANDERSEN: *Danmark i det tyske storrum*. København 2003, s. 215.

⁵⁰ *Den totalitære fristelse* s. 22; forord til bog om Sovjet.

⁵¹ Samme s. 21.

Totalmagten ved arbejderklassen

planøkonomisk teknokrat, som manglede den nationale bremseklo, der kunne have reddet ham.⁵²

Denne kreds fortsatte deres radikalisering i løbet af krigen gennem *Globus* og Foredragsforeningen af 1942, som de dannede med Vikkelsøe-Jensen som formand efter bruddet med Krag og Grünbaum. Fra blot at være særdeles positive over for mulighederne i samarbejdet med Tyskland blev bladet og foredragsforeningen i stigende grad eksplicit pronazistiske.⁵³

I 1942 kom endelig bruddet med Socialdemokratiet. Den tidligere DsU-formand Børge Jacobsen skulle indsuppleres i Borgerrepræsentationen. Der gik rygter om hans holdninger og arbejdet i foredragsforeningen, hvorfor han blev spurgt, om han ville kæmpe for Socialdemokratiets politik. Han svarede undvigende og blev ekskluderet. Kort herefter blev Arne Vikkelsøe-Jensen og flere andre medlemmer af foredragsforeningen ekskluderet. Digteren Harald Bergstedt ragede også uklar med Socialdemokratiets ledelse efter at have skrevet nogle lidt for begejstrede rejsebeskrivelser fra det nazistiske Tyskland. Alle tre endte kort efter som medlemmer af det danske nazistparti, hvor Børge Jacobsen endda blev valgt til den københavnske borgerrepræsentation.

Ud fra en traditionel højre/venstre-skala var det noget af en ørkenvandring, de havde foretaget. Fra at være venstresnoede, socialdemokratiske antifascister til at være nazister. For dem gav det dog mening, og måske var vejen ikke så lang.

Efter sin eksklusion, men før han blev medlem af DNSAP, udgav Børge Jacobsen et skrift, *ET OPGØR MED SOCIALDEMOKRATIET*, hvori han kritiserede Socialdemokratiet for at have svigtet socialismen, idet man ikke havde vovet springet fra demokrati til socialisme. Han afsluttede skriftet således: »[de socialistiske idealer] vil blive løftet frem i Dagens Lys af Ungdom og

⁵² Se bl.a. *Konservativ Ungdom – Organ for det konservative folkepartis ungdomsorganisation* nr. 8. – Lindberg udtaler sig i skarpe vendinger som ung socialdemokrat mod nationalfølelse. Dette står lidt i modstrid mod karakteristikken af Lindberg som ren teknokrat i *Danmark i det tyske storrum* s. 219ff. Lindberg var som så mange andre i sidste ende motiveret af ideologi.

⁵³ *Danmark i det tyske storrum* s. 227ff.

Christian H. Skov

Manddom, som ejer Tro og Vilje, og vil være med til at gøre en Livsindsats for Socialismens Sag og Kæmpe dens Tanker til Sejr.«⁵⁴

Skriftet var trykt på det nazistiske trykkeri Trinitatis og var Børge Jacobsens retfærdiggørelse af det skift, han snart ville foretage. Også Aksel Berg og Holmer Christensen, en anden socialdemokrat fra foredragsforeningen, udtrykte lignende tanker. Aksel Berg skrev i *Fædrelandet* i 1943, at han hellere ville »tilhøre en socialistisk Kamporganisation, der er i vækst, end et borgerligt Parti, som er i rivende Tilbagegang.« Holmer Christensen begrundede sit skift med, at »Socialismen har daarlige Kaar i Danmark.«⁵⁵ Udsagnene blev bragt som led i en nøje tilrettelagt kampagne fra *Fædrelandets* side, hvor man forsøgte at give indtryk af, at DNSAP var arvtagerne til socialismen. Alligevel synes det rimeligt, at begrundelserne også var udtryk for, hvad de socialdemokratiske renegater tænkte. Deres skuffelse over socialdemokratiets svigt lå godt i tråd med deres udgangspunkt på den yderste venstrefløj og hele den udvikling, de og partiet havde undergået siden 30'erne.

Harald Bergstedt havde i en brevveksling med Alsing Andersen givet udtryk for lignende tanker med rod i dogmatisk socialisme. I sin kritik af partiet slog han hovedet på sømmet, og understregede det afgørende element, der adskilte det yderste venstre fra partiet:

Vi danske Socialdemokrater betragter da heller ikke det nuværende samfund som det endelige. Gør vi? Det vidste jeg ikke (...) når jeg i sin Tid forlod de demokratiske Partier og gik ind i det socialdemokratiske Parti, var det hverken af Enfoldighed eller for Levebrøds skyld, men fordi jeg troede, at det skulde berede Overgangsformen til et regulært socialistisk samfund.⁵⁶

Her bemærkes modsætning mellem demokrati og socialdemokratisme, som netop er det, som vi også erindrer fra Tschachotin. Troen på, at vi stod over for en ny og bedre tid, hvor utopi kunne blive til virkelighed, delte Bergstedt ligeledes med Tschachotin.

⁵⁴ *Den totalitære fristelse* s. 26.

⁵⁵ Samme s. 26f.

⁵⁶ Samme s. 18.

Totalmagten ved arbejderklassen

De socialdemokratiske overløbere forblev en isoleret gruppe, som det store flertal af socialdemokraterne vendte sig imod. Enkelte, som J. O. Krag's gamle kampfælle Arne Vikkelsøe-Jensen, kom for alvor til at mærke konsekvenserne af den kurs, han var stævnet ud på, da han mod krigens slutning blev dræbt af modstandsbevægelsen.

Efter krigen blev renegaterne pariaer. Selv den store digter blev næsten helt glemt. De fleste socialdemokrater var i bund og grund almindelige, forholdsvis nationalt indstillede mennesker, der ikke kunne acceptere det, som de måtte anse for højforræderi. DNSAP fik aldrig nogen større succes med at markedsføre sig som et socialistisk parti, dertil var de i for høj grad associeret med den tyske besættelsesmagt. At socialismen stadigvæk kunne få folk til at sætte kryds ved totalitære partier, viste folketingsvalget den 30. oktober 1945, hvor DKP fik 18 mandater. Mange af disse var naturligvis proteststemmer og en belønning for indsatsen under krigen, men stadig var det primært socialdemokrater, der havde ladet sig flytte. Til en vis grad pga. den samme skuffelse over Socialdemokratiet som Børge Jacobsen, Aksel Berg og Vikkelsøe-Jensen tidligere var et udtryk for. Det kan indskydes, at det nationale modstandsparti Dansk Samling på ingen måde høstede samme vælgermæssige anerkendelse på højrefløjten, selvom også i hvert fald Venstre her var ganske kompromitteret.

Mens vi roligt kan kritisere den nationale genrejsningsideologi for sine antiparlamentariske tendenser, sådan som det bl.a. kunne ses i KU, og for dens hældning mod det totalitære, sværmeriet for den stærke mand osv., sådan som det sås ved, at nogle af de mest yderligtgående nationalister blev nazificeret, så må vi ikke glemme, at denne vej ikke var den eneste, som ledte væk fra demokrati og frihed og hen imod totalitarisme. Også venstreorienterede kunne komme meget galt af sted. Det, der kendetegnede de unge venstreorienterede socialdemokrater, var, at de ikke som den socialdemokratiske *mainstream* accepterede det borgerlige samfund og dets spilleregler, men derimod holdt sig til deres socialistiske grundlag, som bød dem at bekæmpe dette samfund. Når de sagde socialdemokrat, lagde de hovedvægten på første led. Et socialt demokrati

Christian H. Skov

var ikke deres mål, det var den rene og skære socialisme, de drømte om. Blot gennemført ad demokratisk vej eller med demokratiet som mellemstation.

Som dogmatiske socialister tog de som oftest afstand til det nationale. De er kendetegnet ved netop ikke at være fulgt med over på Staunings nye nationale linje *Danmark for folket* i 1935. Derimod blev de hængende i socialismens internationalistiske udgangspunkt. De havde derfor ikke kærligheden til deres fædreland til at bremse dem i deres begejstring over mulighederne i det tyske storrum, sådan som de unge konservative, der på trods af deres begejstring over elementer i Tyskland og Italien i det store og hele måtte afvise fascismen som værende udansk.

Der var som vist også berøringsflader med den socialdemokratiske *mainstream* i troen på planøkonomien, hvorfor Stauning og Laurits Hansen havde kunnet skrive i det første nummer af *Globus*. Hos mange på den socialdemokratiske venstrefløj blev det blot ikke planøkonomiens muligheder, men systemet, ordnen i sig selv, der blev tillokkende, hvorved det kollektivistiske element blev væsentligt styrket. Netop den stærke kollektivismen, som er helt grundlæggende for socialismen i dens udgangspunkt, går igen som det underliggende i de unge venstreorienterede socialdemokraters forestillinger. Det var denne tro på proletarisk enhed, hvorved det enkelte individ forsvandt, som gik igen fra Bergstedt, over Tschachotin til Børge Jacobsen. En kollektivistisk grundtanke, som selvfølgelig i nogen grad gik igen i den socialdemokratiske *mainstream*. Når de unge venstreorienterede således havde kollektivismen i stedet for individualisme, planøkonomi i stedet for kapitalisme, socialisme i stedet for demokrati og internationalisme i stedet for fædrelandskærlighed, måtte de nødvendigvis stå i en dårlig position til at forsvare demokratiet mod totalitarismen. Derfor kunne de fra Kulturbevægelsen, over Trepilebevægelsen og til foredragsforeningen i stedet samle sig om et angreb, som var rettet mod fascismen (i første omgang), men i særdeleshed imod det borgerlige samfund. En ny tid ventede, det gryede i øst, og utopien kunne blive virkelighed. Det var udgangspunktet.